УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

ИЗВЕШТАЈ О ОЦЕНИ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

I ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ

1. Датум и орган који је именовао комисију:

На основу члана 127 Статута Филолошког факултета Универзитета у Београду и члана 128 Закона о високом образовању, Наставно-научно веће на седници одржаној 30. октобра 2013. године, донело је одлуку да се образује комисија за одбрану докторског рада.

2. Састав комисије са назнаком имена и презимена сваког члана, звања, назива уже научне области закоју је изабран у звање, датума избора у звање и назив факултета, установе у којој је члан комисије запослен:

проф. др Јулијана Вучо, редовна професорка, Универзитет у Београду, Филолошки факултет, Италијански језик, датум избора у звање 14. јул 2010, ментор,

проф. дрЈелена Филиповић, редовна професорка, Универзитет у Београду, Филолошкифакултет, Шпански језик, Универзитет у Београду, датумизбора у звање30. децембар 2010,члан,

доц. дрАна Јовановић, доценткиња, Шпански језик и лингвистика, Филолошко-уметничкифакултетУниверзитета у Крагујевцу, ФИЛУМ, датумизбора у звање 01. Октобар2009, члан.

II ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ

1. Јовица, Владимир, Микић
2. Датумрођења, општина, република:3.2.1960. Смедерево, Република Србија
3. Датум одбране, место и назив мастер рада:март 2008. Филозофски факултет Универзитета у Новом Саду, *Наставна целина у комуникативном приступу.*
4. Научна област из које је стечено академско звање магистра наука:Наука о језику.

III НАСЛОВ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

КОРЕЛАЦИЈА УЏБЕНИКА И ПРОГРАМА У НАСТАВИ СТРАНИХ ЈЕЗИКА У ШКОЛАМА

IV ПРЕГЛЕД ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Докторски рад мр Јовице Микића има 308 страна, од чега 274 стране основног текста и 34 стране прилога.

Рад је организован у осам поглавља, садржи библиографију од преко 160 јединица, библиографију анализираних уџбеничких комплета, библиографију нормативних докумената и упитнике за ауторе уџбеника.

У првом, уводном поглављу кандидат излаже своје ставове у вези са темом рада, одређује циљеве рада и описује делове рада.

У другом поглављу размотрен је концепт програма за страни језик и представљени су његови саставни делови.

Предмет трећег поглавља јесте уџбеник за страни језик. У овом поглављу разматрају се нужне делатности у изради уџбеника: утврђивање обима и класификација садржаја (селекција); распоређивање грађе по наставним сегментима (градација); избор текстуалних јединица које представљају примере за уврштене садржаје (егземплификација); одређивање фаза рада у наставном поступку и разрада вежбања (дидактизација). Уџбеник као резултат наведених операција разматра се у више равни: на најопштијем нивоу испитују се елементи уџбеничког комплета (уџбеник, радна свеска, звучни материјал и приручник за наставника); у макроструктури уџбеника издвајају се уводни део, средишњи корпус са наставним сегментима и завршни део са прилозима; у структури наставног сегмента испитују се рубрике или етапе рада; као нелинеарне компоненте анализирају се текстови, наставне активности, илустрације и апаратура оријентације; радна свеска, звучни материјал и приручник за наставника рашчлањују се на исте елементе са основним циљем да се испитају њихове посебне намене у уџбеничком комплету.

У четвртом поглављу дат је приказ референтних докумената, Прагова знања и Заједничког европског оквира, у којима су разрађивани модели наставе и учења страних језика.

Емпиријско истраживање приказано је у делу рада од петог до осмог поглавља.Истраживање је обављено на програмима и уџбеницима коришћеним у вишим разредима основне школе у Србији. Претпоставке су исказане на основу делатности у изради уџбеника: селекције, градације,егземплификације, дидактизације. Кандидат је претпоставио да ће у уџбеницима бити спроведеме методолошке напомене из програма, али да се неће испоставити линеарна и једнострука корелација. Ова претпоставка рашчлањена је на неколико ставки:

- у програмима се дају само уопштене назнаке о редоследу фаза у наставном поступку, што значи да аутори уџбеника самостално одређују етапе рада;
- мада се може процењивати да ли су у уџбенику заступљене наставне технике препоручене у програму, кандидат је претпоставио да избор и разрада вежбања умногоме зависе од фазе рада у наставном постуку;
- хипотезе у вези са евалуацијом не могу се прецизно исказати јер су назнаке у програму обавезујуће за наставника, док избор поступака за евалуацију није нужна делатност у изради уџбеника;
- уколико се усаглашеност циљева разматра на декларативном нивоу, код домаћих комплета кандидат је предвидео непосредно позивање на циљеве из програма,

докком комплета страних издавача очекује да циљеви буду исказани слично као у програму;

- испитивањем фаза рада и наставних активности могуће је закључити да реално остварљиви циљеви одступају од исказаних циљева.

За проверу наведених хипотеза у емпиријском делу истраживања коришћена је квалитативна метода, односно анализа структуре и садржаја према успостављеним критеријумима.

Основна подела у испитаном дидактичком материјалу извршена је, према важењу програма, на два раздобља: од 1990. до 2007. године и приказана је у шестом поглављу(анализом програма за 7. разред и уџбеника за енглески, француски, немачки и руски језик које је објавила домаћа издавачка кућа), а програмиод 2007. до 2013. године описани су у седмом поглављу (нови програми за 7. разред и домаћи уџбеници за енглески, француски, италијански, немачки, руски и шпански језик и уџбеници страних издавача за енглески, француски, немачки и руски језик). У оквиру три подгрупе корпуса извршена је анализа појединачних програма и уџбеника према структурно-функционалним компонентама издвојеним у првом делу рада. Аспекти корелације представљени су за три периода збирно, како би се испитало у којој мери на њу утичу промене у програму и одобравање страних уџбеника.

Приказ појединачних уџбеника и закључци у оквиру три подгрупе омогућавају да се провере изнете хипотезе, односно да се изведе општи закључак о устаљеним видовима и ступњевима корелације уџбеника и програма у настави страних језика.

На крају радаобразложен је став да посебан однос између програма и уџбеника има значајне импликације у неколико области: изради уџбеника, одобравању, рецензирању и вредновању уџбеника, избору уџбеника, планирању и реализацији наставе.

Од бројних могућности да се испитују уџбеници за стране језике и њихов однос са програмима, у овом раду је примењена анализа структурно-функционалних компоненти у објављеном материјалу.

V ВРЕДНОВАЊЕ ПОЈЕДИНИХ ДЕЛОВА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Полазиште за рад представља поставка да у институционализованој настави страних језика, као и у настави осталих школских предмета, коришћени дидактички материјал треба да буде усаглашен са важећим наставним програмима.

Истраживање је спроведено са циљем да се утврди у којим видовима и у ком степену су уџбеници за различите стране језике усаглашени са поставкама из одговарајућих програма. Да би се тај циљ постигао, у теоријском делу рада програм и уџбеник рашчлањени су на компоненте које представљају параметре за анализу корелације, док је у емпиријском истраживању модел анализе примењен на узорку наставног материјала коришћеног у основним школама у Србији у последње две деценије.

Размотрен је концепт програма за страни језик и представљени су његови саставни делови: циљеви, садржаји, методолошка упутства и назнаке о евалуацији. Мада се у конкретним документима компоненте могу комбиновати на различите начине, оне су посебно представљене да би се успоставили критеријуми за анализу корелације са уџбеником.

Као нужне операције у изради уџбеника за страни језикиздвојене су селекција (утврђивање обима садржаја и његова класификација); градација (распоређивање садржаја

по наставним сегментима); егземплификација (избор текстуалних јединица које представљају примере за уврштене садржаје); дидактизација (одређивање фаза рада у оквиру наставних сегмената и израда наставних активности).

Резултат наведених операција јесте уџбеник, чије се компоненте могу анализирати у више димензија:

- елементи уџбеничког комплета (уџбеник, радна свеска, звучни материјал и приручник за наставника);
- макроструктура уџбеника (уводни, средишњи и завршни део; рубрике или етапе рада у наставном сегменту);
- нелинеарно распоређене структурно-функционалне компоненте (текстови, наставне активности, илустрације и апаратура оријентације);
- на исте елементе рашчлањени су радна свеска, звучни материјал и приручник за наставника.

У даљем току рада представљени су референтни документи: Прагови знања и Заједнички европски оквир за живе језике.

Теоријске поставке проверене су у емпиријском делу рада анализом корпуса истраживања састављеног од 4 наставна програма и 14 уџбеничких комплета који су у нашој земљи коришћени у последње две деценије у вишим разредима основне школе.

У првом периоду,од 1990. до 2007. године,анализирани су програм за 7. разред и уџбеници за енглески, француски, немачки и руски језик које је објавила домаћа издавачка кућа. У другом периоду,од 2007. до 2013. године,представљени су нови програми за 7. разред и засебно су испитани уџбеници домаћег издавача за енглески, француски, италијански, немачки, руски и шпански језик и одобрени уџбеници страних издавача за енглески, француски, немачки и руски језик.

На тако установљеном корпусу испитани су устаљени видови корелације, на које не утичу претпостављене промене у концепцији појединачних програма и уџбеника. Хипотезе су исказане према четири основне делатности у изради уџбеника.

У селекцији грађе очекиван је висок степен усаглашености са програмским садржајима, нарочито у уџбеничким комплетима домаћих издавача.

У градацији садржаја претпостављен је трансверзални однос са програмским садржајима, који подразумева да у наставну секвенцу улазе елементи из више типова садржаја и да се елементи из сваког типа програмских садржаја уводе другачијим редоследом.

У егземплификацији уџбеничких садржаја претпостављен је низак степен усаглашености, јер аутори самостално бирају и израђују текстуалне јединице, чак и када се у програму помињу одређене врсте текстова.

У вези са дидактизацијом, претпостављен је веома низак степен усаглашености или одсуство корелације. Кандидат истиче следеће разлоге за такво стање:

- у програму се не дају прецизне назнаке о наставном поступку, те су аутори уџбеника аутономни у одређивању етапа рада;
- иако се у програму наводе наставне технике, избор и разрада уџбеничких вежбања умногоме зависи од фазе рада у наставном постуку;
- у програму се дају назнаке о евалуацији које су обавезујуће за наставника, док избор поступака за вредновање није нужна операција у стварању уџбеника;
- усаглашеност циљева могуће је разматрати на експлицитном и имплицитном нивоу, између којих се може успоставити мања или већа неусаглашеност.

У складу са изнетом претпоставком, у анализираном дидактичком материјалу уочене су бројне разлике у синхронијској равни и дијахронијској равни. У синхронијској равни битна је чињеница да су у оба раздобља размотрени програми и уџбеници за све стране језике који су се изучавали у основној школи. Када је реч о програмима, установили смо делимичне разлике у уобличавању садржаја, што проистиче из особености појединачних језичких система и од приступа у његовом опису (традиционални, структуралистички, семантички, функционални). Што се тиче концепције уџбеника, на разлике утичу методике наставе појединачних страних језика, као и опредељења самих аутора. За стране уџбенике основано је претпоставити и утицај педагошко-дидактичке традиције у земљи у којој су настали. Током времена може се уочити постепен развој како у уобличавању програма тако и у уобличавању уџбеника.

Промене у програмима захватају, у различитом степену, све четири компоненте. Циљеви или оперативни задаци у првом раздобљу се исказују са становишта наставника и у њима су истакнута језичка знања; у другом периоду прелази се на перформативне циљеве изражене кроз језичке активности или вештине, при чему се уочава непосредни утицај Европског оквира као референтног документа. Промене у садржајима нису изразите, осим што се у другом периоду теме и ситуације разврставају по доменима употребе (такође под утицајем Европског оквира), као и што се граматички садржаји за француски језик класификују према семантичким критеријумима. Упутства за спровођење програма у првом раздобљу подразумевају примену аудиооралне методе; за разлику од тога, у другом периоду изричито се препоручује примена комуникативног приступа. У првом периоду разрађени су критеријуми за бројчано оцењивање као обавезан вид процене знања; у другом периоду наводе се типови евалуације (сумативна и формативна), као и елементи за проверу и оцењивање.

Уџбенички комплети у другом раздобљу структурно су сложенији него у првом. Приручник за наставника постаје обавезан део комплета, а уз уџбенике домаћег издавача прилаже се CD, који тако бива доступан и ученику. За приказ садржаја све више се користи синоптичка табела са устаљеним рубрикама, што битно олакшава увид у селекцију и градацију садржаја. У првом периоду, садржаји и активности групишу се у наставне целине и, евентуално, у одељке намењене обнављању; у другом раздобљу заступљен је и модул, који обједињује неколико наставних целина и садржи уводни и закључни део. У уџбеницима из другог периода, наставни сегмент почиње најавом циљева и садржаја или активностима за увођење теме и комуникативне ситуације. Аутентични текстови у првом периоду углавном се преузимају из књижевних дела, а у другом периоду са интернета или из омладинских часописа; због распрострањене употребе интернета, у новијим уџбеницима није увек могуће поуздано утврдити да ли су аутори поједине текстове преузели без навођења извора и у којој мери су их преуредили. Мада су и у уџбеничким комплетима из првог раздобљу заступљене разноврсне наставне технике, у другом раздобљу оне постају још разноврсније, а укључују се и задаци, тј. сложене активности у којима се ангажују и нејезичке компетенције. У новије уџбеничке комплете (нарочито страних издавача) укључују се инструктивни текстови, којима се подстиче развој стратегија комуникације и учења. Скоро сви новији уџбенички комплети садрже одељке намењене евалуацији и аутоевалуацији, у чему се може препознати непосредни или посредни утицај Европског оквира и пратећих докумената.

Осим наведених разлика, у испитаном корпусу уочени су непромењиви односи између програма и уџбеника, што нам је омогућило да проверимо изнете претпоставке.

Претпоставка у вези са обимом грађе делимично је потврђена, јер димензије уџбеника и радне свеске знатно варирају међу језицима, упркос истоветном фонду часова. У све три подгрупе корпуса најмање грађе садрже комплети за француски језик, а највише комплети за руски језик. Обим приручника такође је различит: упутства наставнику најразрађенија су у домаћим и страним комплетима за енглески и француски језик, а најмање су разрађена у домаћем комплету за руски језик.

Претпоставка о проблемима везаним за селекцију као виду корелације је потврђена, али уз разлике у три подгрупе корпуса.

У првом раздобљу обавезно су заступљене граматика и теме, док је укључивање осталих врста садржаја факултативно. У другом периоду, у комплетима домаћих издавача приметан је висок степен усаглашености уз делимична одступања у сваком комплету. У комплетима страних издавача заступљени су типови садржаја наведени у Програму, али су, због разуђених и укрштених садржаја, терминолошке разлике израженије. У првом раздобљу уџбеници су потпуно усаглашени са Програмом по обиму граматичких садржаја, док у осталим врстама садржаја постоје знатна одступања и велике разлике међу уџбеницима. У домаћим комплетима из другог периода постоји начелна усаглашеност, али уз следећа одступања: ни у једном комплету нису заступљени сви елементи наведени у Програму; појединачни комплети разликују се по обиму садржаја; у истом комплету усаглашеност по обиму варира у појединачним силабусима. У свим страним комплетима постоје поједини елементи програмских садржаја, али је степен усаглашеност знатно нижи када се упоређују различити језици и појединачне врсте садржаја.

У вези са хоризонталним и вертикалним распоређивањем садржаја, очекивања која се односе на градацију су се обистинила у потпуности: у све три подгрупе корпуса постоји трансверзални однос између садржаја наведених у Програму и садржаја распоређених у уџбеничким комплетима.

Претпоставка о изради глобалних текстова потврђена у том смислу што међу уџбеницима постоје значајне разлике према броју и дужини текстова, заступљености жанрова и пореклу текстова. Такође, постоје разноврсни аналитички текстови којима се реализују препоруке о третману граматичких садржаја.

Предвиђања у вези са свим аспектима дидактизације начелно су потврђена. У складу са изнетом претпоставком, установили смо да не постоји корелација са Програмом: у уџбеничким комплетима из све три подгрупе корпуса артикулисање *наставног поступка* спроводи се на различите начине. У комплетима из све три подгрупе корпуса постоји начелна усаглашеност*наставних активности*, јер су заступљене разноврсне технике наведене у Програму.

С друге стране, приметна су следећа одступања:

- у различитим комплетима поједине технике посебно су разрађене и заступљеније су од осталих;
- ни у једном комплету нису заступљене све технике из Програма;
- постоје активности које се могу повезати са неколико наставних техника у Програму;
- разлика у коришћеним техникама уочава се углавном према фазама рада;
- постоји велик број активности за увежбавање граматичких садржаја, што се у Програму не издваја као посебна врста техника.

У комплетима из првог раздобља нису спроведене назнаке из Програма о вредновању и оцењивању, осим што радна свеска за немачки језик садржи одељак

намењен тестирању. У домаћим комплетима из другог периода различито се реализују напомене о евалуацији, с тим што се најчешће тестира усвојеност граматичких структура и лексичких садржаја. У сва четири комплета страних издавача постоје структурне компоненте намењене неком виду евалуације, а у неким комплетима постоји и портфолио.

Уопштено посматрано, сви уџбеници доприносе остваривању оперативних задатака из Програма, али се видови корелације разликују због различитих формулација у два периода. У првом периоду уџбеници много више доприносе остваривању оперативних задатака изражених у виду језичких компетенција него задатака изражених кроз језичке активности. У другом периоду, међу комплетима постоје знатне разлике у спајању и раздвајању језичких форми и појединачних језичких активности. Изразито одступања од Програма за први страни језик установили смо у медијацији и разумевању књижевног текста.

VIСПИСАК НАУЧНИХ И СТРУЧНИХ РАДОВА КОЈИ СУ ОБЈАВЉЕНИ ИЛИ ПРИХВАЋЕНИ ЗА ОБЈАВЉИВАЊЕ НА ОСНОВУ РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА У ОКВИРУ РАДА НА ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ

Микић, Ј. (2010). Специфичност уџбеника за стране језике. Анализа структурно-функционалних компоненти. *Иновације у настави*. 23, 87–96.

Микић, Ј. (2012). Припремање и планирање наставе страног језика. *Иновације у настави*. 25, 127–137.

VII ЗАКЉУЧЦИ ОДНОСНО РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

Исцрпнирезултатиистраживањапотврђујуставдакорелацијаизмеђупрограмаиуџбениказастранејезикеимапосебнаобележјауодносунадругенаставнепредмете. Анализаспроведенауистраживањупоказуједасеобликовањенаставнесеквенцеобављатрансверзалнимизборомпрограмскихсадржаја. Наставнесеквенцеупојединачнимуџбеницимамогусезнатноразликоватипообимуираспоредуграђеиподидактичкомпоступку. Утомсмислу, корелацијајесуштинскидругачијајерпрограмбезуџбеникане можедапослужикаосмерницазапровођењенаставе.

Резултатиистраживањауказујуинапотребудасеуоквирушколскогсистемауважебитнаобележјастраногјезикакаонаставногпредмета. Кандидатсматрадабиизрадауџбеника, одобравање, рецензирањеивредновањеуџбеника, изборуџбеника, планирањеиреализацијанаставебилеобластиукојимабитребалоуспоставитијаснијециљеве, дајућипредлогезаизменупостојећихпроцедураидокумената.

VIII ОЦЕНА НАЧИНА ПРИКАЗА И ТУМАЧЕЊА РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА

КандидатЈовицаМикићсвојим докторским радом обрадио је значајну тему досаданијебилаистраживанауизучавању наставе страних језикаУСрбији. РезултатидокторскограданатемуКОРЕЛАЦИЈА УЏБЕНИКА И ПРОГРАМА У НАСТАВИ СТРАНИХ ЈЕЗИКА У ШКОЛАМА, потврђуједауинституционализованојнаставистранихјезика,

подједнакокаоиуосталимнаставнимсаржајима, коришћенидидактичкиматеријалитребадабудуусаглађенисаважећимнаставнимпрограмима.

IX ПРЕДЛОГ

Похваљујући истрајаниприљежан рад кандидатакоји је довео до резултата који ћебитивалидналитератураудаљемистраживањуодносаизмеђуудбеникаипрограмаушколски мсистемима, са задовољством предлажемо Већу Филолошког факултета Универзитета у Београду да рукопис под насловом КОРЕЛАЦИЈА УЏБЕНИКА И ПРОГРАМА У НАСТАВИ СТРАНИХ ЈЕЗИКА У ШКОЛАМА прихвати као докторски рад који испуњава све услове предвиђене законом, а кандидатаЈовицуМикићапозове на усмену одбрану.

У Београду, 30. децембра 2013.

Др ЈулијанаВучо, редовнипрофесор, Филолошкифакултет,
Универзитету Београду

ДрЈеленаФилиповић, редовнипрофесор, Филолошкифакултет,
Универзитет у Београду

ДрАнаЈовановић, доцент, ФИЛУМ,
Универзитет у Крагујевцу